

ONDER DE KONINGSWIJK EEN ANDER PALEIS...

Bezoek aan de archeologische site van
het voormalige paleis van Brussel op de Coudenberg

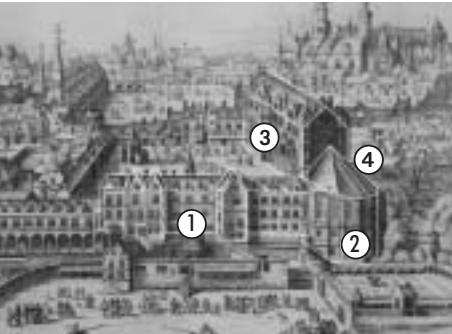
Van de 11de tot de 18de eeuw stond hoog boven de stad Brussel, op de heuvel van de Coudenberg ten oosten van de binnenstad, een reusachtig paleis. Het werd in de nacht van 3 op 4 februari 1731 door een brand verwoest. Daarna werd het gesloopt en geëffend met de bedoeling er de nieuwe koningswijk te bouwen. U treedt binnen in de archeologische overblijfselen van dit gebouw. Tijdens uw bezoek zult u de ruimten en de vroegere structuren van de hoofdgebouwen van het voormalige paleis van de Coudenberg ontdekken, die dienen als funderingen voor de huidige koningswijk. U zult voortgaan onder de oppervlakte van de Koningsstraat en het Koningsplein en zult in de voetsporen treden van duizenden buitenlandse gasten en Brusselaars die er u zijn voorgedaan, tijdens een bezoek of in dienst van de prinsen en gouverneurs-generaal van de vroegere Nederlanden.

In de Middeleeuwen verdedigde de stad Brussel hardnekkig haar positie van hoofdplaats van het hertogdom Brabant tegen Leuven. Later werd ze de hoofdstad van een aantal gebieden, de voormalige Nederlanden, bijeengebracht onder het gezag van de hertog van Bourgondië en daarna van de Habsburgers. Filips de Goede (1396-1467) maakte in de 15de eeuw van het paleis van Brussel zijn hoofdresidentie en voorzag het van een grote pronkzaal, de *Aula Magna*. Keizer Karel (1500-1558), zijn beroemde afstammeling, liet er een kapel en een gaanderij bouwen. Hij stond aan het hoofd van een reusachtig keizerrijk, maar beschouwde Brussel als een van zijn voornaamste hoofdsteden. In 1555 deed hij er plechtig afstand van de troon. Het paleis werd vervolgens, tot aan de brand van 1731, bewoond door de gouverneurs-generaal, de vertegenwoordigers van de heersers, de Spaanse of Oostenrijkse Habsburgers. Deze prinsen en prinsessen van den bloede waren trouwe politieke dienaars van hun keizer of koning. Zij legden zich toe op het onderhoud en de verfraaiing van hun paleis, het bevorderen van de kunsten en het ontwikkelen van een hofleven.

Situatieschets	p. 2
Kelders van het woongedeelte .	p. 4
Kapel	p. 6
Hof van Hoogstraeten	p. 9
Isabellastraat	p. 10
<i>Aula Magna</i>	p. 12
Tentoonstelling	p. 16

Situatieschets

Dankzij diverse archeologische opgravingscampagnes in de omgeving van de koningswijk konden belangrijke overblijfselen van het vroegere paleis van Brussel worden blootgelegd. Het betreft voornamelijk de benedenruimten en -structuren die de brand en de verwoesting van het gebouw in de 18de eeuw hebben doorstaan (de kelders en een stuk van de vroegere middeleeuwse straat die langs het paleis liep).

*De "Koert de Bruxelles",
16de eeuw,*

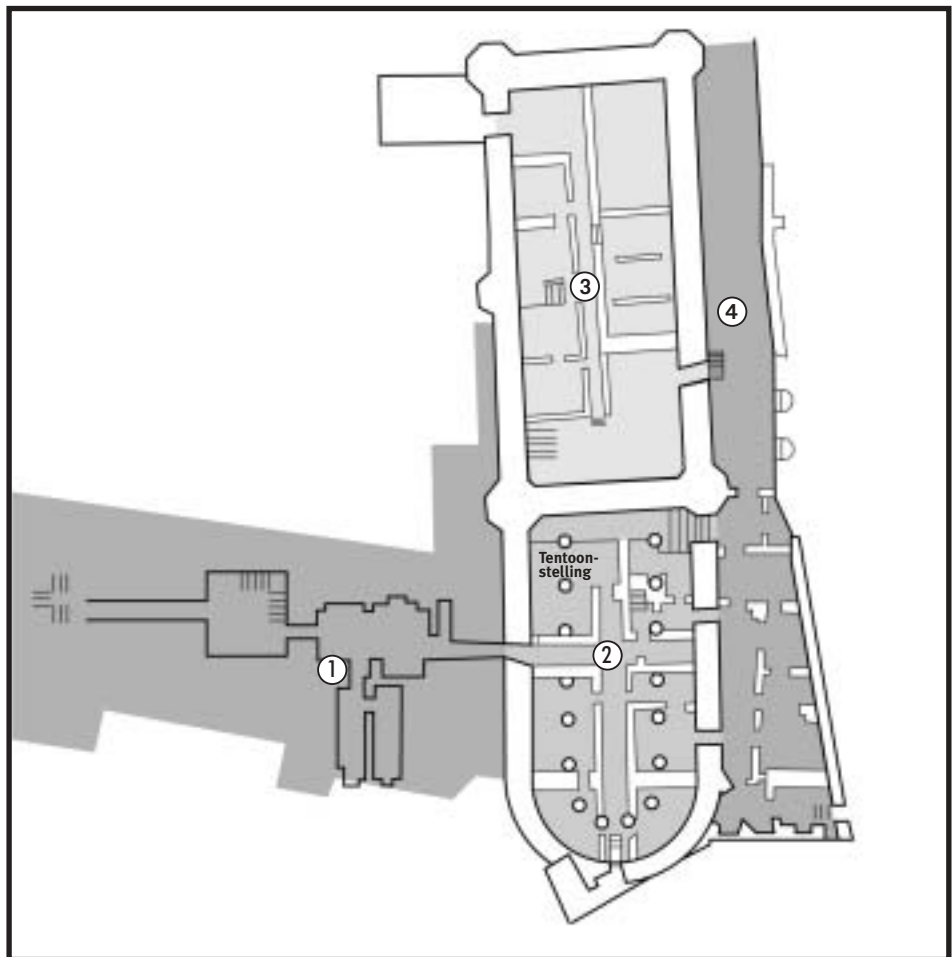
*R. vanden Hoeye van Amsterdam,
volgens B. de Momper*
© Museum van de Stad Brussel -
Broodhuis

*Aanzicht van het paleis
van de Coudenberg,
16de eeuw, anoniem*

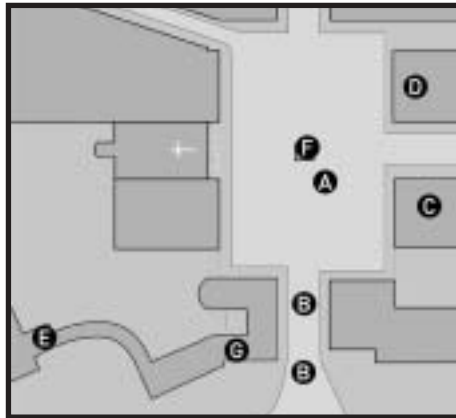
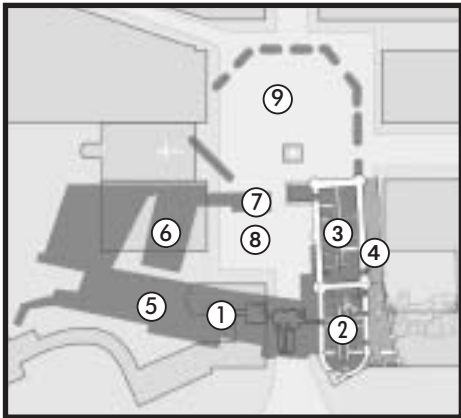
© Museum van de Stad Brussel -
Broodhuis

Dit plan toont de verschillende gebouwen waaruit het paleis was opgebouwd, alsook de ruimten die u gaat bezoeken: een deel van de kelders van het woongedeelte ①, de benedenzalen onder de kapel ②, het benedenniveau van de grote pronkzaal ③ en een stuk van de vroegere Isabellastraat ④.

Iconografische getuigenissen en reisverhalen zijn bijzonder nuttig om ons een idee te geven van het uitzicht en het belang van het paleis. Het paleis van de Coudenberg was een van de belangrijkste koninklijke residenties van Europa. We beschikken over vroegere beschrijvingen waarin het werd voorgesteld als "echt vorstelijk, ruim genoeg om er de keizer, de prinsen, de koninginnen en hun hofdames met alle officieren van dienst een onderkomen te verschaffen" (Juan Christoval Calvete de Estrella, 1550).

De plannen geven ons een idee van de superpositie van het tracé van het voormalige paleis tegenover de gebouwen van het huidige Koningsplein.

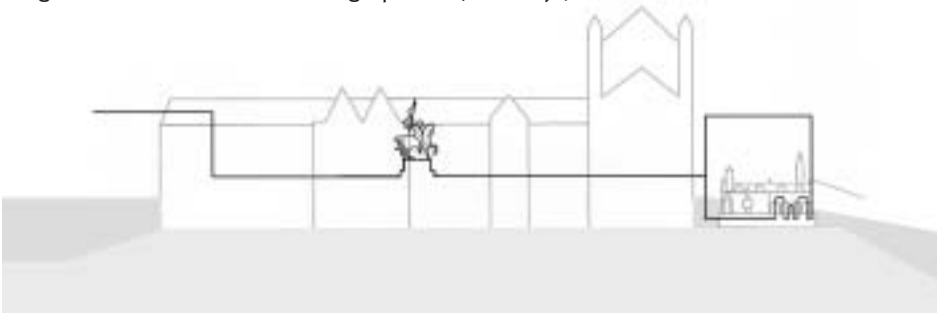

① Woongedeelte
(prinselijke appartementen)	Ⓐ Koningsplein
② Kapel	Ⓑ Koningstraat
③ <i>Aula Magna</i> (grote pronkzaal)	Ⓒ Muziekinstrumentenmuseum
④ Isabellastraat	Ⓓ Koninklijke Musea voor Schone Kunsten
⑤ Galerij die uitgeeft op de park	Ⓔ Koninklijk Paleis
⑥ Keukens	Ⓕ Ruitersstandbeeld
⑦ Administratie	Ⓖ Bellevuemuseum
⑧ Binnenplein van het paleis	
⑨ Baliënplein (Openbaar plein)	

De hoofdingang van het vroegere paleis bevond zich aan het Baliënplein, bij benadering het huidige Koningsplein. Men kwam binnen in het paleis via een binnenplein dat uitgaf op het hoofdgebouw (de prinselijke appartementen), de gaanderij aan de kant van het park, de *Aula Magna* – de grote pronkzaal – en de kapel.

De ingang van de archeologische site bevindt zich thans in het voormalige hotel Bellevue, waarin het Bellevuemuseum is ondergebracht, ter hoogte van het vroegere hoofdgebouw aan de kant van het park.

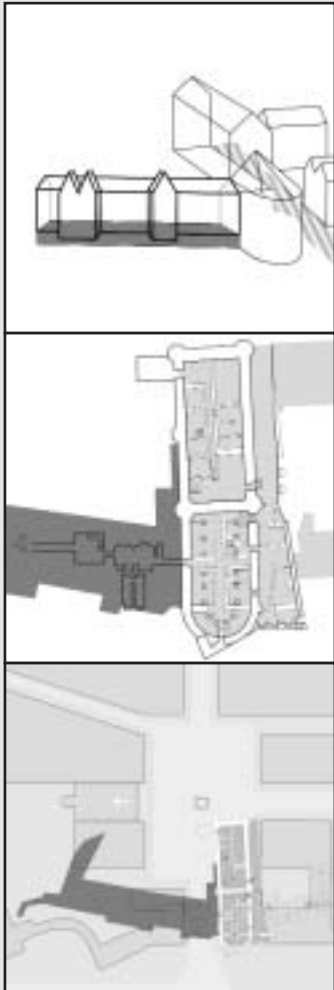
Deze tekening toont het huidige niveau van het Koningsplein (donkere lijn) tegenover de gebouwen van het voormalige paleis (lichte lijn).

Doorsnede van het Koningsplein
M. Cuypers
Brussels Hoofdstedelijk gewest

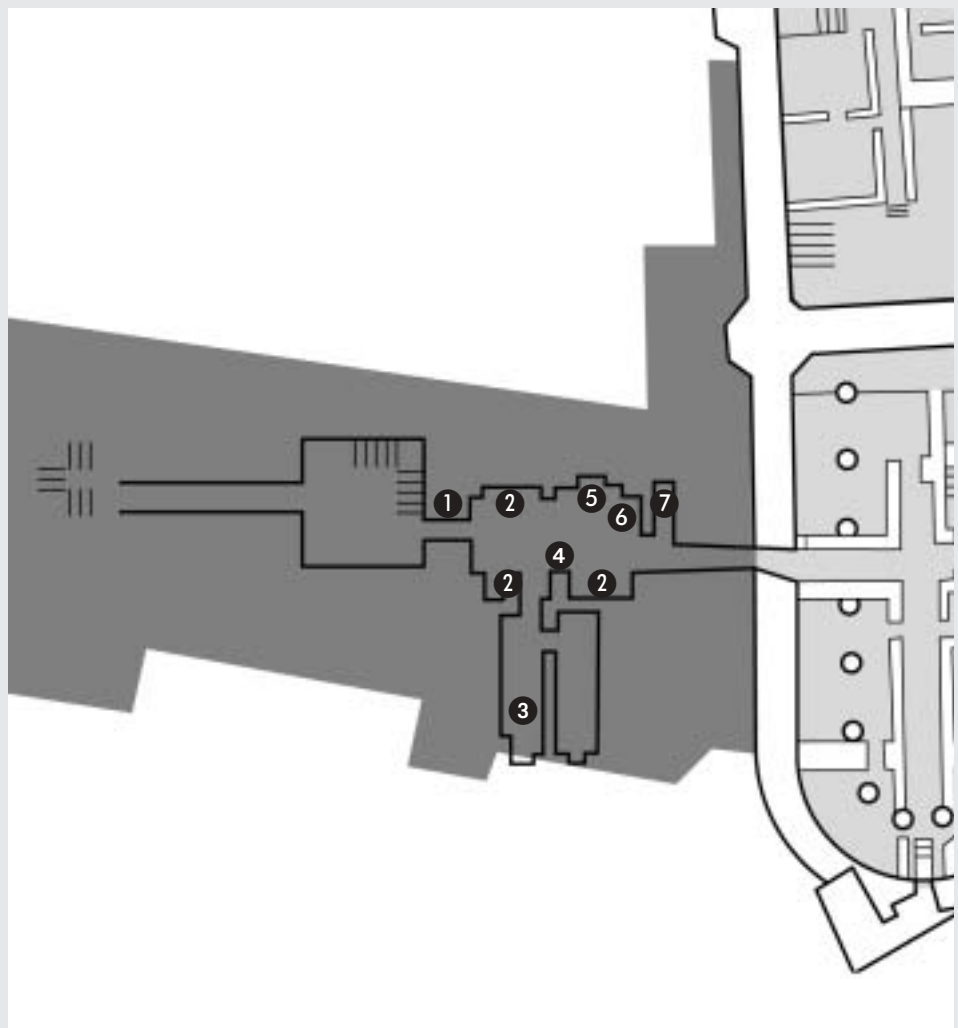
Kelders van het woongedeelte

Deze ruimte onder de Koningsstraat is de oudste van de archeologische site. De muren dateren waarschijnlijk uit de 12de eeuw. Oorspronkelijk was het paleis een burcht, die later werd opgenomen in de eerste omwalling van Brussel die dateert uit de 13de eeuw. Onder hertogin Johanna van Brabant en haar echtgenoot Wenceslas van Luxemburg werd dit kasteel in de 14de eeuw een aangename verblijfplaats. Een tweede ringmuur omringde de stad, en de residentie veranderde langzamerhand in een reusachtig paleis.

Boven deze kelders verhief zich het hoofdgebouw, oftewel de prinselijke appartementen met hun suites van hoorzalen en kamers. Het was in de appartementen van landvoogdes Maria-Elisabeth dat in de nacht van 3 op 4 februari 1731 brand uitbrak.

- ① Beerput van het hoofdgebouw
- ② Muren uit de 12de eeuw (?), nissen en schietgaten
- ③ Kelders uit de 15de eeuw
- ④ Gewelven van de kelder uit de 14de eeuw
- ⑤ Vroegere toegangsdeur tot de kelders
- ⑥ Lemen vloer van de 14de eeuw
- ⑦ Trap uit de 15de eeuw naar het binnenplein van het paleis

Het hoofdgebouw bestond uit drie verdiepingen met talrijke vensters. Vanuit hun appartementen konden de prins en hun gasten naar de spelen kijken die plaatsvonden in de met waterpartijen opgesmukte tuinen. Zij hadden ook een uitzicht op het grote park, waar dieren vrij rondartelden. Een auteur stipt aan dat het appartement van aartshertog Albrecht in het begin van de 17de eeuw op de eerste verdieping lag en dat van zijn vrouw, aartshertogin Isabella, op de tweede, want “*de mannen [waren] gescheiden van de vrouwen (...) zoals in Spanje*” (Pierre Bergeron).

Het paleis van de Coudenberg was ook de zetel van de centrale instellingen van de vroegere Nederlanden, voornamelijk van de Raad van State, de Privéraad en de Raad van financiën. In deze raden zetelden edellieden, maar ook juristen en financiers met een universitaire opleiding, die bevoegd waren om advies te geven aan de gouverneur-generaal. Zij werden bijgestaan door talrijke secretarissen, griffiers en klerken. Onder de aartshertogen bevond de Raad van State zich aan de kant van het park, net voor de grote gaanderij. In de 18de eeuw bevond de zaal van de Raad met een antichambre zich aan de andere kant van het gebouw, tussen de ingang van het paleis aan het Baliënplein en de grote pronkzaal.

De eerste ommuring van Brussel dateert uit de 13de eeuw. In die tijd was de demografische, economische en politieke groei van de stad groot genoeg om haar van een vestingmuur te voorzien. De ommuring was nuttig voor de verdediging van de stad en was een uiterlijk teken van macht. Ze strekte zich uit over een afstand van vier kilometer en omvatte zeven poorten. Het kasteel in de bovenstad, gelegen op de heuvel van de Coudenberg, was in deze eerste stedelijke ommuring opgenomen. De graven van Leuven, de toekomstige hertogen van Brabant, hadden er zich in de 11de eeuw gevestigd.

*Als we in de archeologische site komen, gaan we door een gang die ons naar de kelders van het hoofdgebouw brengt. Links in deze gang was een **beerput** ①, die diende voor de afvalverwijdering, rechtstreeks verbonden met het hoofdgebouw van het paleis; de archeologen vonden er diverse voorwerpen en getuigen van de bewoning van het paleis: gebroken potten, karkassen van dieren...*

*Vervolgens dalen we een helling af die naar de kelders van het hoofdgebouw leidt. **De muren van de kelders** ② zijn de oudste overblijfselen van de site. Ze zouden dateren uit de 12de-13de eeuw en behoorden tot het oorspronkelijke kasteel. We merken op dat in de rechtermuur er bovenaan verlengde openingen in zitten; deze schietgaten, die sinds de 14de eeuw gedeeltelijk afgesloten zijn door de gewelven, gaven uit op de buitenkant. Later zijn in de zijwanden nissen uitgespaard, die dienden om er de verlichting van het vertrek aan te brengen.*

*In de muur zit een gat dat uitkomt op twee verlengde **dubbele kelders** ③ waarvan de tongewelven ingebogen zijn.. Ze zijn van elkaar gescheiden door een bogengang op zuilen van kalksteen van Brabant. Deze zijkelders dateren uit de 15de eeuw. Dicht bij de helling, beneden, zien we een recenter rioleringsstelsel.*

*De zijmuren werden gedeeltelijk heropgebouwd ten tijde van de aanleg van de twee gewelven. Ieder **gewelf** ④ is verdeeld in vier delen en vormt een kruispunt van ribben. De gewelven worden ondersteund door pijlers die tegen de zijwanden zijn gezet.*

*Van de 12de tot de 14de eeuw kwam men in de kelders via een **trap en een deur** ⑤ waarvan de opening vandaag gedeeltelijk afgesloten is door een bakstenen muur. In de 14de eeuw was **de vloer van leem** ⑥. De huidige aanleg dateert van de 18de eeuw.*

*Bij het verlaten van de kelders van het hoofdgebouw komen we in een gang die rechtstreeks naar de benedenzalen leidt, onder de kapel die vandaag verdwenen is. Links werd in de 15de eeuw een brede **trap** ⑦ gebouwd; hij werd destijds gebruikt om naar het binnenplein van het paleis te gaan. De steenbekleding van de trap werd zeker gerecupereerd.*

Aanzicht van het paleis van de Coudenberg, 1548, overschilderingen uit de 18de eeuw, anoniem.

© Museum van de Stad Brussel - Broodhuis

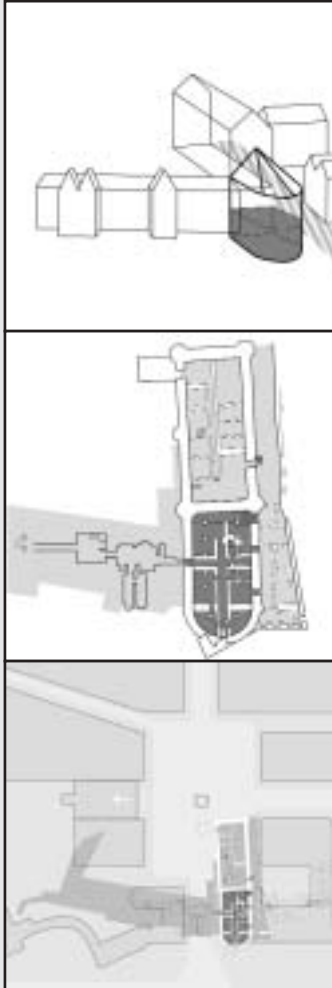

Maquette van Brussel in de 13de eeuw (detail), C. Louis

© Museum van de Stad Brussel - Broodhuis

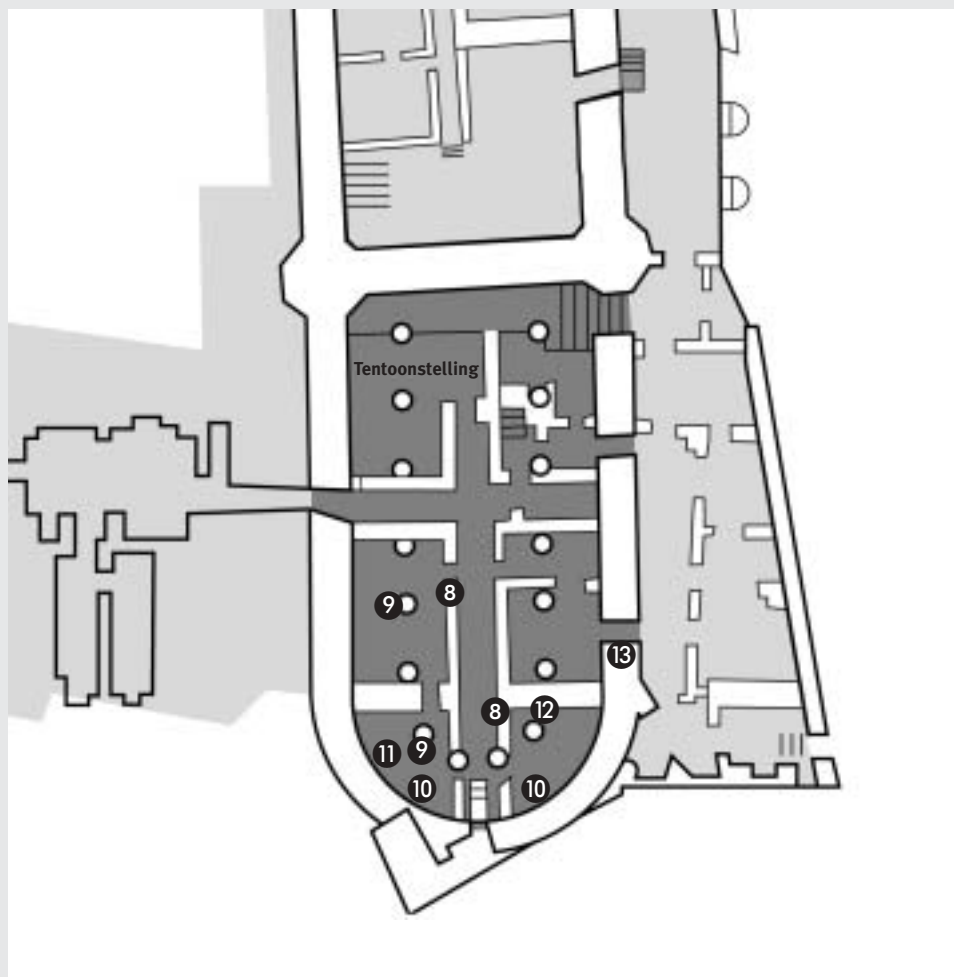

Kapel

Deze kapel werd tijdens de regering van Keizer Karel (1500-1558), volgens de laatste wil van zijn vader, in tweeëndertig jaar tijd gebouwd. Ze werd gewijd aan de heilige Filippus en de heilige Johannes ter nagedachtenis van de ouders van de keizer, Filips de Schone en Johanna van Castilië. Ze had de afmetingen van de Sainte-Chapelle in Parijs en was in heel Europa bekend om *“de schoonheid van haar architectuur, haar pracht en haar afmetingen”* (Juan Christoval Calvete de Estrella, 1550).

Om deze kapel te bouwen, moest met twee verdiepingen van benedenzalen een sterk hoogteverschil worden weggewerkt. Daarbij werd het ongelijke reliëf gevolgd van de heuvel van de Coudenberg, tussen het laagste niveau van de tuin en het hoogste niveau van het binnenplein van het paleis. Deze twee verdiepingen van benedenzalen hadden geen liturgisch nut. Ze dienden als opslagplaatsen of als keukens. De kapel bleef in 1731 van de vlammen gespaard en werd aan het einde van de 18de eeuw afgebroken, in het kader van de werken voor de heraanleg van de koningswijk.

- 8 Deuren daterend uit de 16de eeuw
- 9 Achtkantige pilaren
- 10 Venster aangebracht in de apsis
- 11 Trap
- 12 Profiel in een pilaar
- 13 Gat in de buitenmuur van de kapel, aangebracht in de 18de eeuw

We volgen de gang naar de benedenzalen onder de paleiskapel. Op het kruispunt merken we dat het gewelf versterkt is met dikke hoekige bogen, die nodig zijn om twee verdiepingen metselwerk te dragen. Rechts geeft een middengang in de as van de kapel toegang tot een aantal zalen.

Rechts geeft een **oorspronkelijke deur** 8, die dateert uit de 16de eeuw, toegang tot een van de best bewaarde zalen. De stevige **achtkantige pilaren** 9 ondersteunden de pijlers van het niveau van de kapel waar de eredienst plaatsvond. Ze zijn onderling verbonden door robuuste bogen die dienen voor ontlasting en vastzetting. Dit vernuftige systeem werd ontworpen om de ruimte te openen en om een vlotte circulatie onder de tongewelven uit de 16de eeuw mogelijk te maken.

Verderop in de tweede zaal is er een gebogen muur, die in verbinding staat met de apsis van de kapel. We zien nog de opening van een **venster** 10 dat uitgaf op de tuinen van het paleis. Rechts is de **wenteltrap** 11 een getuige van het recentere gebruik van de ruimte door de bank Lloyds, die in de zode eeuw haar kantoren onderbracht in het hotel van Grimbergen, dat boven de archeologische site gelegen is, en die dit niveau als kelders gebruikte.

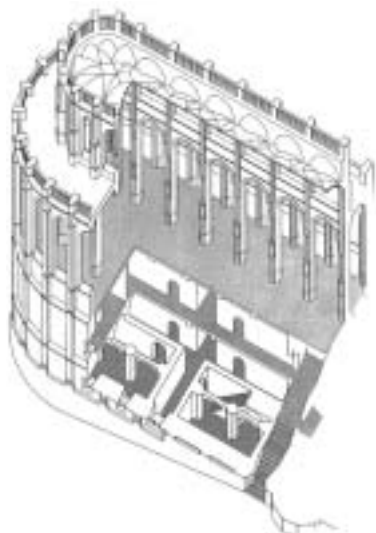
Als we de gang volgen, wandelen we langs het andere vak van de apsis. De vloer bestaat hier uit geruite tegels van rood en zwart aardewerk en niet uit grote tegels van Brabantse steen die in de inferieure niveaus onder de kapel alomtegenwoordig zijn. We zien de voortzetting van de gebogen muur van de apsis, alsook een tweede vensteropening. De ruimte is afgesloten door een recentere bakstenen muur. De **sterk beschadigde pilaar** 12 toont de vulling van het bouwwerk; die bestaat afwisselend uit bakstenen en een stenen versteviging.

We keren terug naar de middengang en nemen de eerste deur rechts. Die brengt ons naar een nieuwe ruimte met pilaren. De opening van een venster van de kapel geeft rechtstreeks uit op de Isabellastraat. Door een **gat** 13 dat tijdens de bouwwerken van het Koningsplein (18de eeuw) in de dikke muur van de kapel werd aangebracht, zetten wij het bezoek voort in de Isabellastraat.

*De infante Isabella in de tuinen van het paleis, 17de eeuw, toegeschreven aan D. en J.-B. Van Heil
© Museum van de Stad Brussel - Broodhuis*

De kapel in laatgotiek met twee verdiepingen van vensters en glas-in-lood-ramen had balustrades in Renaissancestijl, die bij de bouw in 1550 verplicht werden door de zus van Keizer Karel, Maria van Hongarije, landvoogdes van de Nederlanden. De Spaanse en Oostenrijkse Habsburgers waren sterk verbonden met de katholieke Kerk. Op de voorgrond wandelt aartshertogin Isabella, weduwe van aartshertog Albrecht, in de tuinen van het paleis, gehuld in een habijt van de clarissen.

*Axonometrie van de kapel,
van de middenbeuk en van
de twee funderingsniveaus.*

Th. Delcommune

© Monumenten en Landschappen

De benedenzaal van de kapel van het paleis bevindt zich onder het hotel van Grimbergen, genoemd naar de abdij die voor de bouw ervan zorgde bij de aanleg van het Koningsplein op het einde van de 18de eeuw. Het verkeersniveau van de kapel van het vroegere paleis van de Coudenberg was ongeveer ter hoogte van de vensterbanken van dit gebouw.

Alleen het laagste niveau van de benedenzalen van de kapel heeft de tand des tijds doorstaan. De kapel, die zich op hetzelfde niveau bevond als de rest van het paleis, en de eerste verdieping van benedenzalen zijn verdwenen bij de aanleg van de nieuwe koningswijk. De achtkantige pilaren van het benedenniveau droegen de druk van de bovenverdiepingen en van de pijlers van de kapel. Deze benedenzalen, die niet bestemd waren voor de eredienst, geven een idee van de afmetingen van de kapel.

Aanzicht van het paleis van Brussel, 18de eeuw, F. Lorent

© Museum van de Stad Brussel - Broodhuis

Dit aanzicht aan de kant van de tuin toont de omvang van de kapel ten opzichte van het hele paleis. We onderscheiden de verdiepingen met de benedenzalen, de twee vensterniveaus en het dak. Rechts, aan de gootlijst van de kapel, werd in 1555 een vierkante sacristie met een dak gebouwd. Op de plaats waar in de 16de eeuw de vespers plaatsvonden, was een waterpartij aangelegd. Achter deze fontein zien we de torenspits van het Stadhuis van Brussel.

De binnenkant van de kapel bestond uit een beuk die over twee vensterverdiepingen omhoogreest. Het gebouw rust op benedenzalen die zorgvuldig werden bestudeerd om de drukkrachten te kunnen dragen. De tekening geeft een idee van het stergewelf, samengesteld uit spitsbogen die een complex tracé uitstippelen dat aan het begin van de 16de eeuw erg in trek was. Rouwgordijnen omhullen de pilaren.

Deze kapel was voorzien van retabels en altaren die onder meer door ambachtslui uit Brussel waren gemaakt. Een van deze altaren werd in het begin van de 17de eeuw weggenomen en aan de abdij van Terkameren geschonken. Momenteel wordt het bewaard in de kathedraal van Sint-Michiël en Sint-Goedele in Brussel, in de Maeskapel, achter het koor.

*Binnenaanzicht van de kapel
van het paleis,*

1720, J.-P. Van Bauerscheit

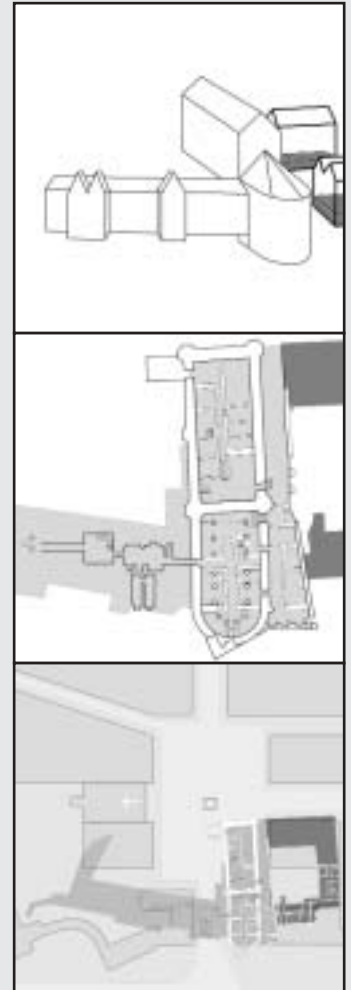
© Museum van de Stad Brussel -
Broodhuis

Hof van Hoogstraeten

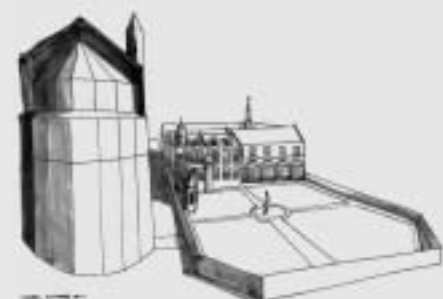
In de eerste decennia van de 16de eeuw was Antoine de Lalaing, graaf van Hoogstraeten, een van de meest invloedrijke en meest gehoorde staatslieden van Keizer Karel en van diens tante Margaretha van Oostenrijk, landvoogdes van de Nederlanden. Edellieden en raadgevers van de prinsen verdrongen zich om in de onmiddellijke omgeving van het paleis van de Coudenberg te wonen. Zij stonden in dienst van de vorst en zijn vertegenwoordigers en wilden zich vestigen in de invloedssfeer van de politieke macht. Zij lieten huizen en paleizen bouwen, het ene nog groter en mooier dan het andere (Croÿ, Nassau, Ravenstein), waardoor dit gedeelte van de stad Brussel zijn aristocratische karakter kreeg. Het Hof van Hoogstraeten strekte zich uit langs de Isabellastraat en bestond uit verschillende hoofdgebouwen, een elegante gaanderij met gotische arcaden en een tuin.

De gewassen tekening van Remigio Cantagallina, een Florentijnse kunstenaar die in het begin van de 17de eeuw in onze streken op doortocht was, geeft een uiterst zorgvuldig beeld van de gevels van het hoofdgebouw van het Hof van Hoogstraeten, van de trapgevels en van de privé-kapel. Op de voorgrond zien we de gedeeltelijk bewaarde gaanderij, die bij de heropening van het gebouw toegankelijk zal zijn voor het publiek. De tuin van het hotel stak destijds uit boven een van de “Jodentrappen” die waren omzoomd door huizen: in de Middeleeuwen was op die plek een joodse gemeenschap gevestigd, tot aan de vervolgingen van 1370.

Aanzicht van het Hof van Hoogstraeten, uitkomend op de kapel van het paleis van de Coudenberg, ca. 1612, R. Cantagallina
© Brussel, Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België

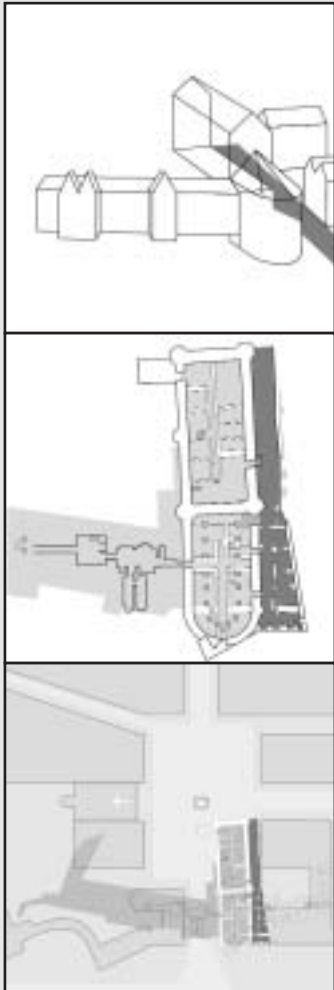
Deze tekening geeft een idee van de omvang van het goed, gezien vanaf de Isabellastraat. In 1774, op het ogenblik van de aanleg van het Koningsplein, kocht de Stad Brussel een deel van het hotel op om het te laten afbreken. Het andere deel zou vele wederwaardigheden beleven: kamerheer Corneille, graaf van Spanghen, richtte op die plaats een groot gebouw op. Een aantal elementen van het vroegere Hof van Hoogstraeten bleven echter bewaard. Het nieuwe gebouw, waar de Russische tsaar Alexander I verbleef, viel in 1820 in handen van de prins van Oranje, die er verbouwingen liet uitvoeren. Nadat het in beslag was genomen door de regering van het in 1830 onafhankelijk geworden België, diende het hotel Spanghen als toevluchtsoord voor diverse openbare instellingen, waaronder het Rekenhof. Dit complex is thans eigendom van het Ministerie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, dat er overgaat tot archeologische opgravingen, een restauratie en nieuwe verbouwingen. Het zal een bijkomend licht werpen op het bezoek aan de vroegere koningswijk van Brussel en zal nieuwe tentoonstellingszalen herbergen.

Evocatie van het Hof van Hoogstraeten, M. Cuypers
© Brussels Hoofdstedelijk Gewest

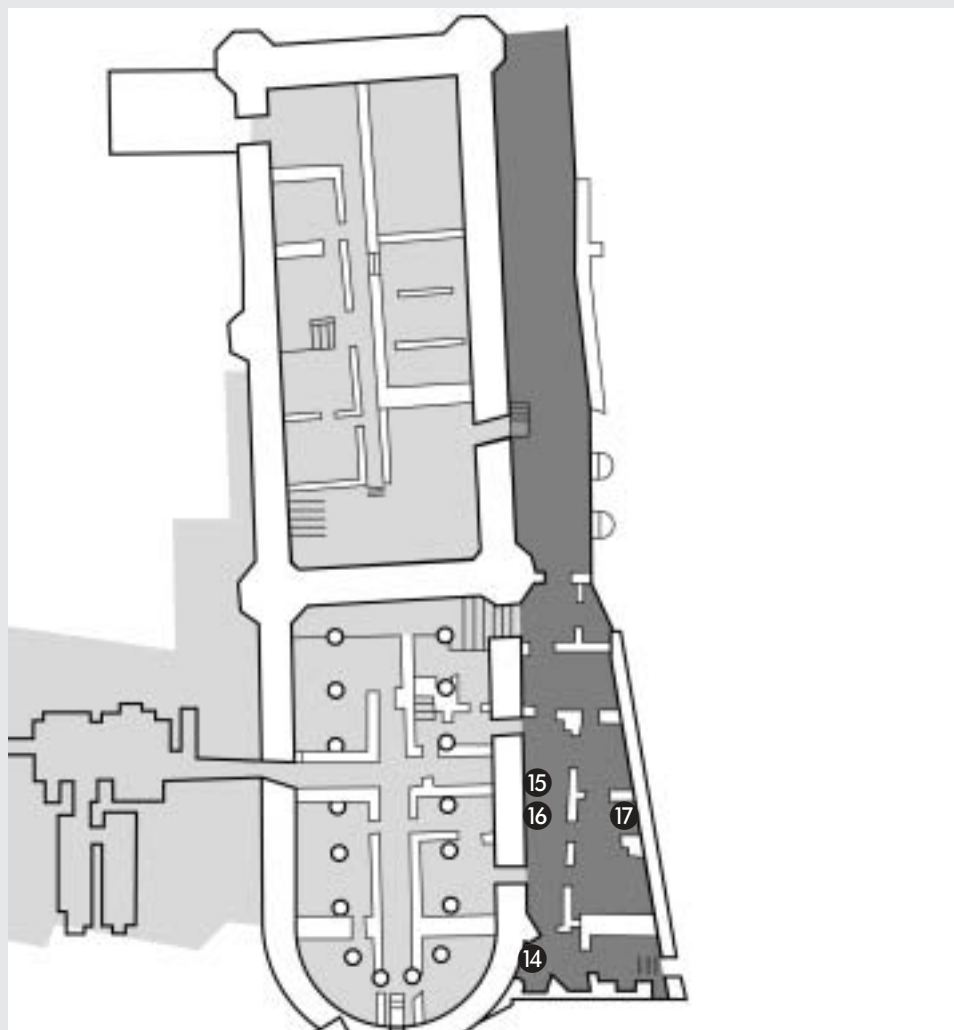

Isabellastraat

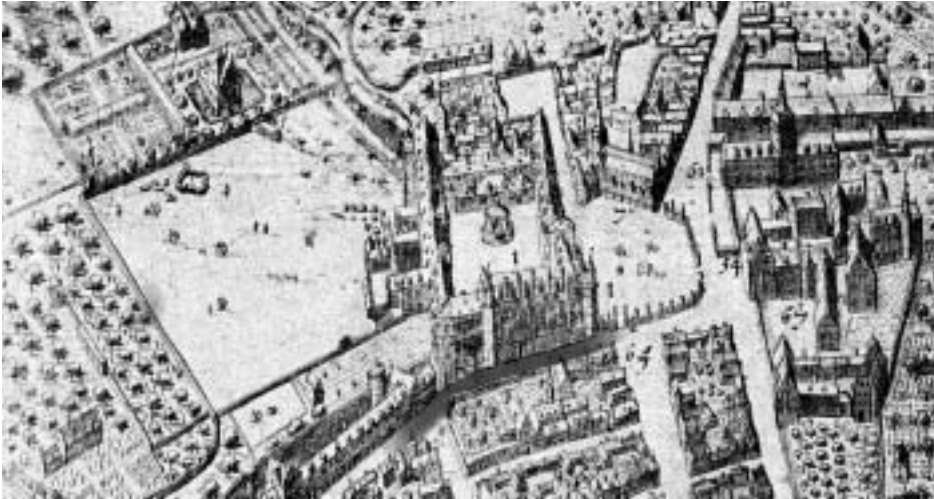

Door een in de 18de eeuw aangebracht gat gaan we van de zalen onder de kapel van het paleis naar een gedeelte van de vroegere Isabellastraat. Dankzij dit gat kunnen we de dikte van de muren van de kapel meten. De straat dateert uit de Middeleeuwen. Ze werd verbreed en verlengd onder aartshertogin Isabella, in het begin van de 17de eeuw, in de richting van de collegiale kerk van Sint-Michiel en Sint-Goedele. We moeten ze ons voorstellen in openlucht. De Parijse architect Barnabé Guimard liet ze aan het einde van de 18de eeuw overwelfen in het kader van de aanleg van het Koningsplein, met de bedoeling ze om te vormen tot kelders.

De Isabellastraat heeft een sterke helling die het natuurlijke reliëf volgt van de heuvel van de Coudenberg, tussen het hoogste niveau, het Baliënplein (aan de kant van de hoofdingang van het paleis, ongeveer het huidige Koningsplein), en het laagste niveau in de tuin van het paleis.

- 14 Gootlijst van de kapel daterende van de 16de eeuw
- 15 Overblijfselen van de Isabella-straat die in het begin van de 17de eeuw werd heraangelegd
- 16 Buitenmuur van de kapel van de 16de eeuw
- 17 Buitenmuur van het Hof van Hoogstraeten, daterend uit het begin van de 16de eeuw

*Detail van het plan van Brussel,
1640, M. De Tailly*
© Museum van de Stad Brussel -
Broodhuis

Naar de benedenstad toe (Muziekinstrumentenmuseum) liep de Isabellastraat langs de gevel van het paleis, aan de kant van de *Aula Magna* en van de kapel. Ze volgde daarna de huizen die bestemd waren voor de wachters en die een scheiding vormden tussen de tuinen en de straat. Aan de andere kant van de straat bevond zich het prestigieuze hotel dat werd opgericht door Antoine de Lalaing, graaf van Hoogstraeten, machtig raadgever en diplomaat van Keizer Karel.

Deze tekening rechts, getuigt van het niveauverschil van de straat en van het belang van de zalen onder de kapel om die op het niveau van de grote pronkzaal te brengen. Let op de trap die toegang gaf tot het paleis van de Coudenberg vanaf de Isabellastraat. De overblijfselen ervan zijn hogerop in de straat te zien.

*Aanzicht van de kapel en van
de Aula Magna aan de kant
van de Isabellastraat,
18de eeuw, anoniem*
© Museum van de Stad Brussel -
Broodhuis

In de Isabellastraat die eertijds in openlucht was, dateren de bakstenen muren en de gewelven uit de 18de eeuw. Deze structuren dragen de verdiepingen van het voormalige hotel Grimbergen. Merk op dat de muren van baksteen zijn en dat de gedrukte tongewelven in het midden een rechte lijn van gewelfstenen hebben.

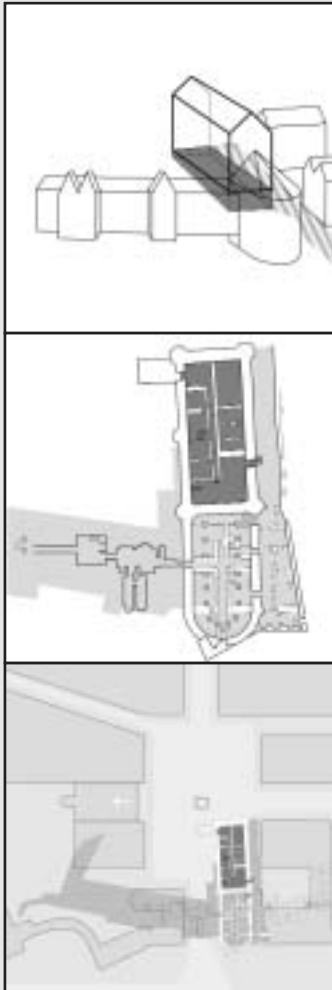
*Beneden in dit gedeelte van de Isabellastraat is de verhevenheid van de **gootlijst van de kapel 14** over een grote hoogte blijven bestaan; in de buitenmuur van de kapel stonden tussen de hoge vensters uitspringende pilaren. De muur achteraan staat in verbinding met het Paleis voor Schone Kunsten, dat door Victor Horta (begin 20de eeuw) werd gebouwd.*

*Als we de straat aflopen, aan de linkerkant, maakt de restauratie van de betegelde straat plaats voor de **authentieke overblijfselen van de straat 15** die beneden worden bewaard. We zien ook de funderingen van de **buitenmuur 16** van de kapel. Aan de andere kant van de straat, onder een tweede overwelfde ruimte, wordt de **tuinmuur van het Hof van Hoogstraeten 17** gemarkeerd door een slepende trapboom die de helling van het terrein volgt.*

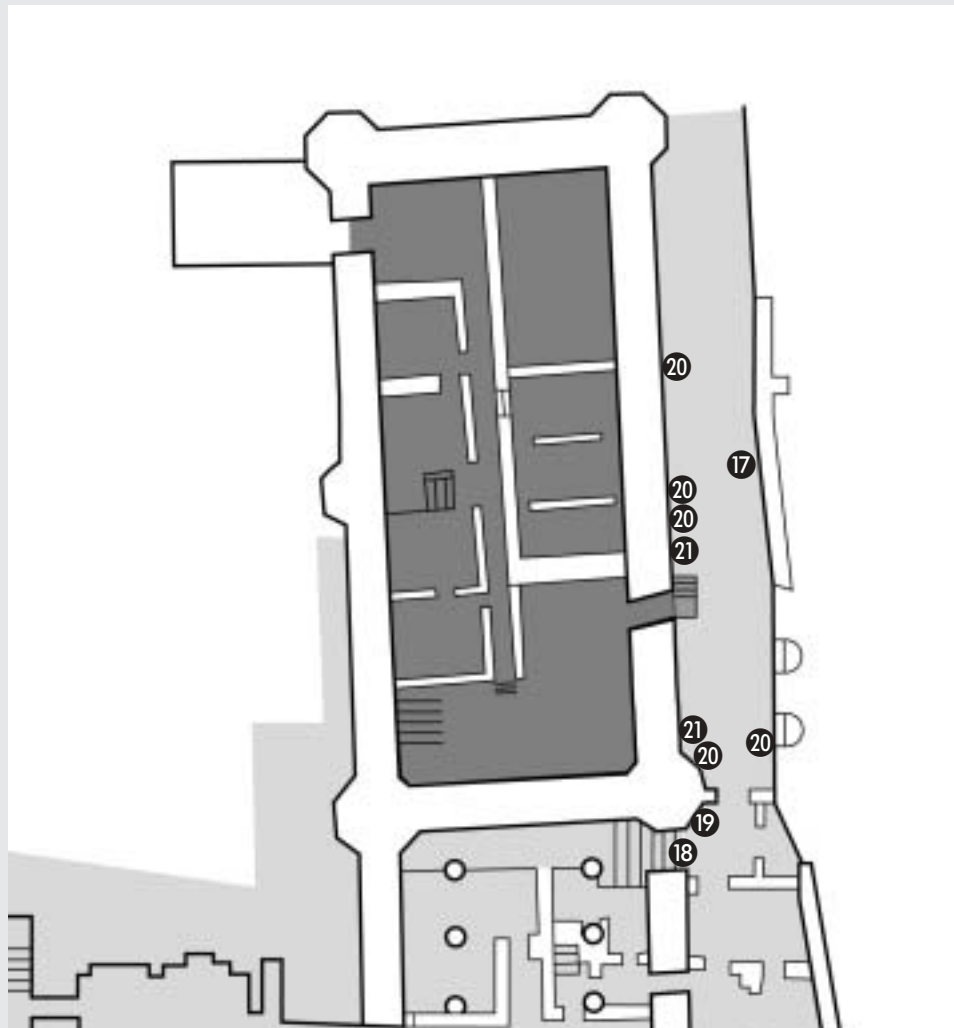
Aula Magna

Bovenaan de Isabellastraat, richting de *Aula Magna*

Het gebouw in gotische stijl, 40 meter lang en 16,30 meter breed, met hoge spitsboogvensters, werd tussen 1452 en 1460 in opdracht van graaf Filips de Goede gebouwd op kosten van de Stad Brussel. Het bestond uit één zaal die door een staatsietrap met het binnenplein van het paleis verbonden was en via twee grote deuren op de kapel uitgaf. De *Aula Magna* werd tijdens de brand van 1731 zwaar beschadigd; later werd beslist om de resten met springstof op te blazen en het nieuwe Koningsplein aan te leggen.

De zalen onder de *Aula Magna*, die aan het einde van de 18de eeuw waren gedempt, werden tijdens de opgravingen tussen 1995 en 2000 onder het Koningsplein blootgelegd; een betonplaat dekt deze ruimte af.

- 18 Trap tussen de kapel en de *Aula Magna*, die de Isabella-straat verbindt met het binnenplein van het paleis
- 19 Hoektoren van de *Aula Magna*, midden 15de eeuw
- 20 Beerputten die een overvloed aan archeologisch materiaal opleverden
- 21 Vuilnisstortkoker aangebracht in de buitenmuur van de *Aula Magna*

Over de bouw van de *Aula Magna* werd door de hertog van Bourgondië onderhandeld met de Stad Brussel, die volgens een zeer precies bestek de kosten droeg. Er was bepaald dat de werken in acht jaar voltooid moesten zijn. Het gebruik van bepaalde materialen was verplicht, zoals Diegemse steen voor de buitenkant of Ecauzijnse steen voor de lateien.

Het zogeheten Baliënplein voor het paleis werd in de 16de eeuw aangelegd. Er werd een balustrade van blauwe hardsteen gebouwd, met op regelmatige afstand geplaatste achtkantige pilaren, die in brons gegoten standbeelden van vorsten of dierenfiguren droegen. Op de achtergrond zien we de vroegere kerk van Sint-Jacob op Coudenberg, die bij de heraanleg van het Koningsplein werd afgebroken en met een andere ligging heropgebouwd.

Dit panorama geeft een beeld van de *Aula Magna* aan de kant van het binnenplein van het paleis, waar we de staatsietrap zien. Via het Baliënplein kwam men op het binnenplein, waar paarden en koetsen een standplaats hadden.

Aanzicht van het paleis en van het Baliënplein,
17de eeuw, anoniem, monogrammist
G. V[an] A[uwerkerken]
© Museum van de Stad Brussel - Broodhuis

Curia Brabantiae in celebri et populosa urbe Bruxellis,
1649, *J. Van de Velde*
© Museum van de Stad Brussel - Broodhuis

Halverwege de helling zien we het voorportaal van de **trap 18** die de Isabellastraat rechtstreeks verbond met het binnenplein van het paleis, tussen de kapel en de *Aula Magna*. De overblijfselen beperken zich hier tot de van lijstwerk voorziene basis en tot enkele treden die nog aanwezig zijn. Rechts van de trap begint de gevelmuur van de *Aula Magna* en een van haar **veelhoekige hoektorens 19**. Onder de hoektoren observeert men een riolering daterend van de 15de eeuw.

Boven in de straat, eens voorbij het voorportaal, komen we onder het Koningsplein, dat na de archeologische opgravingen met een betonplaat werd afgedekt. De straat liep oorspronkelijk tot aan het Baliënplein.

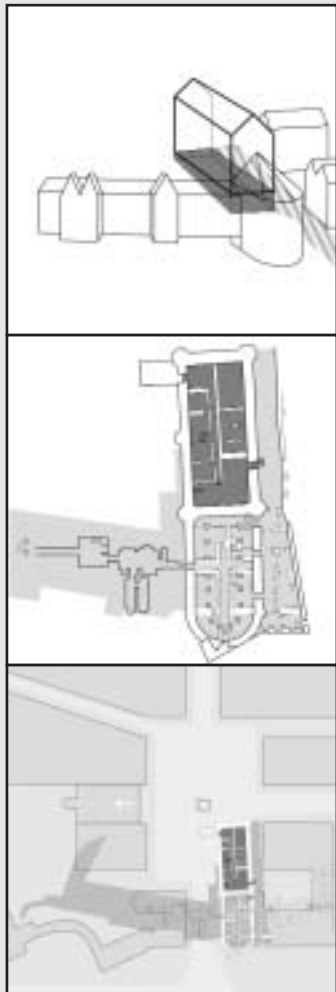
Voor ons staat de buitenmuur van de *Aula Magna*, waarvan het bovenste gedeelte van het voorvlak verdwenen is. In de gevelmuur van de *Aula Magna* waren **vuilnisstorkokers 21** aangebracht. Langs deze muur zijn een aantal kelderramen voor de afvalverwijdering verbonden met bakstenen **beerputten 20**. Ze werden regelmatig schoongemaakt. De archeologen hebben veel materiaal teruggevonden in deze ruimten onder de Isabellastraat, die van de 15de tot de 18de eeuw in gebruik waren.

De oorspronkelijke straatstenen van de Isabellastraat zijn te herkennen aan hun beige kleur en zijn met koper bezet. De rest van de bestrating werd gerestaureerd. Hogerop en rechts in de straat is een stenen muur verbonden met de **overblijfselen van de gevel van het Hof van Hoogstraeten 17**. De bakstenen muren erachter, zijn de muren van het huidige Muziekinstrumentenmuseum.

Aula Magna

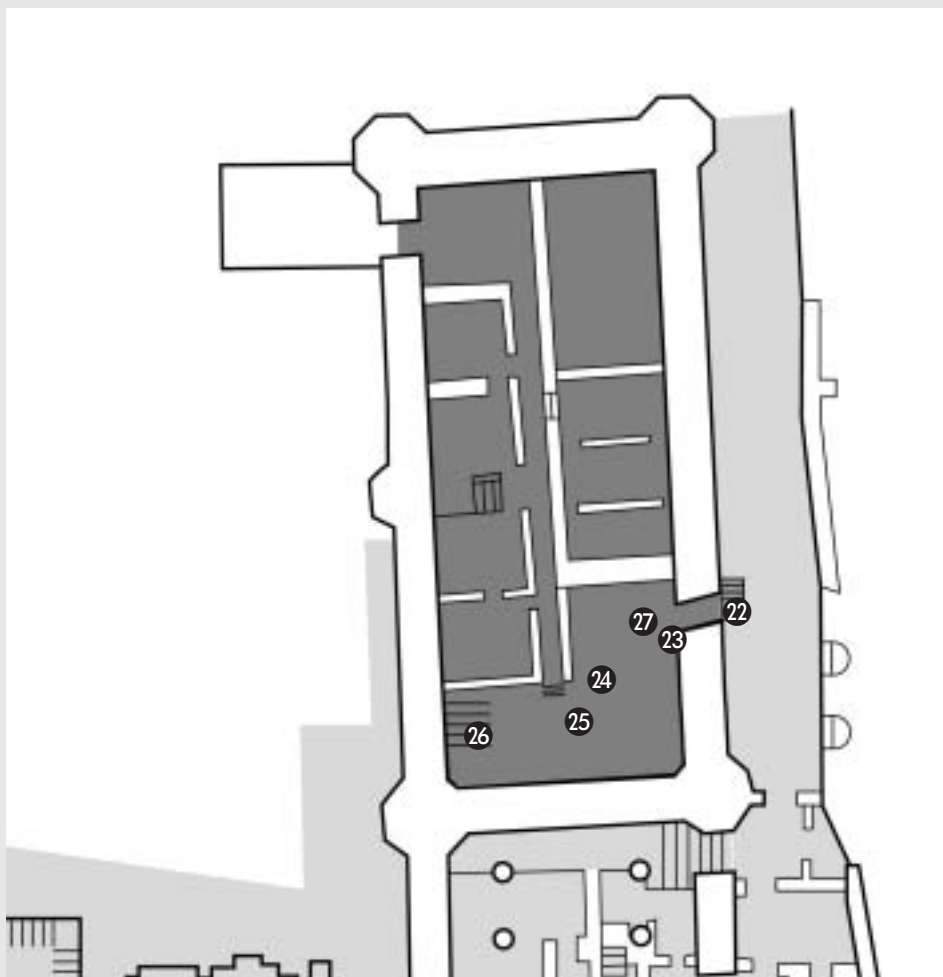
De binnenkant van de dienstzalen onder de *Aula Magna*

Alleen de zalen onder de *Aula Magna* zijn bewaard gebleven. Ze dienden als keukens en opslagplaatsen. De *Aula Magna* boven deze ruimte was de indrukwekkendste pronkzaal van het paleis. Er werden buitenlandse gasten onthaald en er vonden grote officiële en burgerlijke plechtigheden plaats. Keizer Karel werd er in 1515 mondig verklaard. Veertig jaar later deed hij er troonsafstand in aanwezigheid van alle afgevaardigden van de Staten-generaal. Er werden feesten gegeven, bijvoorbeeld voor het huwelijk van de toekomstige landvoogd Alexander Farnese.

Dit wandtapijt met geïdealiseerde achtergrond toont de troonsafstand van Keizer Karel als prins der Nederlanden ten gunste van zijn zoon Filips II, die voor hem geknielend zit. Tijdens deze plechtigheid was de *Aula Magna* met de mooiste wandtapijten behangen. Maria van Hongarije, links van de keizer, de hoogwaardigheidsbekleders en de vertegenwoordigers van de Staten-generaal waren diep ontroerd door de slotrede van de oude en zieke Keizer Karel, die toegaf dat hij “*grote fouten, zowel door zijn leeftijd als door onwetendheid en onachtzaamheid of anders*” had gemaakt.

- 22 Kunstmatig gat dat uitgeeft op de keukens
- 23 Stijl van een schoorsteen van de zaal van de keukens
- 24 Goot die doorloopt en uitmondt in een waterspuwer in de gevel, links van de opening
- 25 Aanaardingsblok met een deel van de vloerbetegeling van de *Aula Magna*
- 26 Toegangstrap die de keukens met de feestzaal verbond
- 27 Sluitsteen die iedere zaal onder de *Aula Magna* versierde

De *Aula Magna*, die gebruikt werd om de prinsen en vorsten van Europa te onthalen, had een heel verzorgde binnenafwerking, schoorstenen, van lijstwerk voorziene omlijstingen en wandtapijten. Hertog Filips de Goede bezat reeds een grote verzameling wandtapijten, die in Brussel of tijdens zijn reizen werden gebruikt om zijn rijkdommen en zijn macht tentoon te spreiden. De werkstukken van de Brusselse tapijtwevers werden in het buitenland ten eerste op prijs gesteld wegens hun luxe, hun kleurenpracht, hun thema's en vooral de vakkundige wijze waarop ze waren vervaardigd.

Binnenaanzicht van de grote zaal van het paleis, 1720, J.-P. Van Bauerscheit
© Museum van de Stad Brussel - Broodhuis

Troonsafstand van Keizer Karel, 1716-1718, Atelier van Reydam en Leyniers
© Musea van de Stad Brussel, Stadhuis

De massieve muren van de *Aula Magna* geven uit op de binnenkant van het gebouw door een **kunstmatige opening** 22, die werd aangebracht tijdens de bouw van een bakstenen riolering in de 19de eeuw. De dikke stenen muur geeft uit op een grote rechthoekige zaal die als keuken dienst deed.

Aan weerszijden van deze opening behoorden de rechte muren tot de grote **schoorsteen** 23 die zich op de plaats van het gat bevond. Achteraan links behoorden de muren tot twee andere schoorstenen. In totaal waren er vier schoorstenen in de ruimte van de keukens.

De vloer, die meermaals werd veranderd, bestaat uit bakstenen. Er loopt een **goot** 24 door die uitmondt in een waterspuwer in de gevel, links van de opening. Deze goot werd gebouwd in de 17de eeuw en zorgde voor de verwijdering van het afvalwater. Ze is bovenaan afgesloten door een rij tegels van Brabantse steen. Verderop zijn de **archeologische overblijfselen** 25, die een hoop puin op de vloer vormen, tijdens de afbraakwerken van de ruïnes in 1774 ingestort. Ze geven een beeld van de omvang van de in ruitvorm gelegde stenen tegels die de vloer van de feestzaal bedekten. Enkele tegels zijn voor deze ophoging gelegd.

Achteraan verbond een **trap van baksteen en steen** 26 de keukens met de feestzaal. Onder deze trap werd tijdens de opgravingen een opslagplaats van wapenrustingen blootgelegd. de helmen en wapenschilden, opgeborgen in een kist waarvan het ijzerbeslag werd teruggevonden, doorstonden de hitte bij de brand van 1731. Neergestorte stenen hadden het conglomeraat van verroeste platen afgeschermd, tot aan de ontdekking ervan in de zomer van 1998. Het zou gaan om de bewapening van de wachters te paard, in gebruik tijdens de 17de eeuw.

Rechts van het ingestorte puinblok duidt een bakstenen muur het begin aan van een lange gang die verbonden is met verschillende bijzalen. Iedere zaal was overwelfd. In het midden van ieder gewelf was er een **massieve sluitsteen** 27, versierd met het embleem van de hertogen van Bourgondië: vuurslagen rond een vuursteen.

We dalen de *Isabellastraat* af en nemen de eerste doorgang die aan het einde van de 18de eeuw werd aangebracht in de muur van de kapel; rechts kunt u de overblijfselen zien van de trap die de verdiepingen onder de kapel onderling verbond. Vervolgens slaan we linksaf. U komt dan in de tentoonstellingsruimte van de archeologische site.

Tentoonstelling

De archeologische site van het vroegere paleis van de Coudenberg werd in 2000 opengesteld voor het publiek. Sinds 1995 heeft de Koninklijke Vereniging van Archeologie van Brussel onder het Koningsplein en de omgeving daarvan opgravingen gedaan. Zes jaren zijn nodig geweest om de structuren bloot te leggen alsook om het archeologische materiaal te verzamelen. Alle voorwerpen die in deze zaal worden tentoongesteld, komen van de opgravingen van het vroegere paleis. Ze zijn per thema gegroepeerd.

De grote fasen in de bouw van het Paleis

Het prille begin

De oorsprong van het paleis ligt in de 11de eeuw; in de 13de eeuw werd het opgenomen in het ontwerp van de eerste omwalling van de stad. Het oorspronkelijke kasteel werd gewijzigd door de hertogen van Brabant Johanna en Wenceslas, die het park vergrootten, de residentie uitbreidden en pronkzalen toevoegden. In de tweede helft van de 14de eeuw leidde de bouw van de nieuwe omwalling (die de huidige buitenlanen van Brussel afbakt) ertoe dat het defensieve karakter van het kasteel geleidelijk werd opgegeven en dat het werd omgevormd tot woonpaleis.

Portretten van Wenceslas en Johanna van Brabant, 17de eeuw, A. de Succa
© Brussel, Koninklijke Bibliotheek Albert I, Handschriftenkabinet

Wenceslas en Johanna van Brabant hadden een grote invloed op de verstedelijking van Brussel. De korte inval van de graaf van Vlaanderen in 1356 was een bewijs van de kwetsbaarheid van de stad en van het hertogelijk kasteel. Een tweede omwalling werd gebouwd. Ze omvatte groene ruimten en stedelijke zones die buiten de eerste omwalling waren gevallen. De residentie ontwikkelde zich in die tijd tot vrijwel permanente zetel van het hof en van de hertogelijke instellingen.

Hertogen van Bourgondië

In de 15de eeuw werden er belangrijke veranderingen aangebracht. Onder Filips de Goede werden nieuwe vleugels gebouwd, werd het park heraangelegd en werd de *Aula Magna* gebouwd, op kosten van de Stad Brussel.

Filips de Goede in de pronkzaal
(les Chroniques du Hainaut), 1448, J. de Guise
© Brussel, Koninklijke Bibliotheek Albert I, Handschriftenkabinet

De toetreding van Brabant tot de Bourgondische staten maakte van Brussel een steeds belangrijker stad met een Europese dimensie. Als "groothertog van het Westen" moest Filips de Goede een paleis hebben dat in overeenstemming was met zijn positie. De autoriteiten van de Stad volgden hem op de voet en besteedden veel geld aan de bouw van de Aula Magna, de grote pronkzaal van de Coudenberg.

Keizer Karel

Gedurende de eerste helft van de 16de eeuw liet Keizer Karel het nieuwe Baliënplein aanleggen. Hij gaf tevens de opdracht tot de bouw van de kapel en van een lange gaanderij in Renaissancestijl, die naar het park aan de andere kant van het paleis leidde.

Portret van Keizer Karel,
16de eeuw, J.C. Vermeyen
© Brussel, Koninklijke
Musea voor Schone Kunsten
van België

Als heerser over de Nederlanden, koning van Spanje en keizer van Duitsland is Keizer Karel de beroemdste prins die in het paleis van de Coudenberg heeft verbleven. Hij liet de herinnering na van een groot reiziger, polyglot,

levensgenieter en fijnproever. Als pretendent op de universele monarchie heerste Keizer Karel met harde hand over zijn gebieden, die hij steeds wou uitbreiden en versterken. Hij schrok er nooit voor terug zich naar het slagveld of de plaats van het conflict te begeven om er zelf de problemen te gaan oplossen. Als strenge katholiek was hij de eerste die een hevige repressie instelde tegen de protestantse hervormingen in onze streken.

De aartshertogen Albrecht en Isabella

In de 17de eeuw herstelden aartshertogin Isabella, infante van Spanje, en haar echtgenoot, die de heersers over onze contreien waren geworden, het paleis in al zijn pracht: zij lieten het gebouw verbouwen en de appartementen en tuinen herinrichten.

Portretten van aartshertogin Isabella en aartshertog Albrecht, begin van de 17de eeuw, Zuid-Nederlandse School
© Brussel, Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België

Tijdens de regering van de aartshertogen kende het paleis zijn laatste en belangrijkste verbouwingen, waaronder de bouw van een bijkomende verdieping op de gaanderij. Aartshertogin Isabella overleefde haar echtgenoot, aartshertog Albrecht, meer dan twaalf jaar en bleef als landvoogdes aan het hoofd van de Nederlanden. Als dochter van de koning van Spanje had zij de Spaanse etiquette naar Brussel gebracht. Zij was zeer vroom en woonde alle religieuze plechtigheden bij. Zij ging te voet van de Coudenberg naar de collegiale kerk van Sint-Michiël en Sint-Goedele, via de straat die langs het paleis liep en die zij overigens liet verlengen. Tegenwoordig maakt een gedeelte van deze straat, dat overwelfd is, deel uit van de archeologische overblijfselen. Het draagt nog steeds haar naam.

Het Paleis in de stad

Sinds de 12de eeuw en nu nog steeds is de bovenstad van Brussel de verblijfplaats van de prinsen, de koningswijk en het politieke centrum van het land.

Panorama van Brussel, ca. 1664-1665, J.B. Bonnecrocy
© Brussel, Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België, patrimonium van de Koning Boudewijnstichting

Plan van Brussel (detail), 1640, M. De Tailly
© Museum van de Stad Brussel - Broodhuis

Het paleis van de Coudenberg nam een overheersende positie in. In de schaduw ervan kwam de adel zich vestigen: Hoogstraeten, Ravenstein, Croÿ, Nassau, enz. Het paleis stond niet ver van de voornaamste plaatsen waar de erediensplaatsvonden, zoals de collegiale kerk van Sint-Michiël en Sint-Goedele, de Zavelkerk en de Sint-Jacobsabdij. Beneden vormde de Grote Markt het economische centrum van de stad, met haar markt en haar handelszaken; de toren en de Sint-Michiël van het Stadhuis staken uit ter hoogte van het paleis.

Het park

Achter het paleis strekte zich een groot park uit, waar dieren rondliepen, met een wijngaard, een orangerie, een kaatsbaan en aan de voet van de kapel een bloementuin. In het bijzonder was er het gebladerte of labyrint, een binnentuin met hagen en heggen, fontein en kunstmatige grotten met bewegende en muzikale beelden. Een pomp in de vallei voorzag de wijk van water.

Palatium Bruxellense Ducis Brabantiae, 1659, L. Vorsterman jr
© Brussel, Koninklijke Bibliotheek Albert I, Prentencabinet

Bij het **slopen van de ruïnes van het paleis**, in 1774, konden of wilden de slopers geen materialen recupereren, die we vandaag gelukkig hebben teruggevonden. Zo zijn er bijvoorbeeld de tegelvloer van de *Aula Magna* die was bedekt met de aslaag, bakstenen, uitgesneden scherven, enz., maar ook diverse gebruiksvoorwerpen die tijdens de sloopwerken gebroken en achtergelaten werden, of die naar de vindplaats werden meegevoerd met aanvullingsgrond die soms van buitenaf kon komen (zoals bijvoorbeeld scherven die werden teruggevonden in de opgestorte grond van de Isabellastraat).

De vele fragmenten van aarden beelden en de grote meerderheid van de tegels komen uit een laag zandophoging, waarmee de vloer van de dubbele kelders ten westen van het hoofdgebouw werd opgehoogd.

De tuinen van het paleis van Brussel,
2de helft van de 17de eeuw, I. Van der Stock
© Museum van de Stad Brussel - Broodhuis

De beerputten

De beerputten fungeerden als echte “vallen” voor voorwerpen uit het dagelijkse leven. Zo werden in de latrine uiteenlopende voorwerpen gegooid of kwijtgespeeld, zoals muntstukken, boeken (waarvan bronzen sluitingen en appliques van uitgesneden been bewaard zijn gebleven), aardewerk zoals po's en keukengerie. Geraamten van honden en katten liggen naast keukenafval waarvan de beenderen, de schelpen, de graten, de schubben, het zaad... zijn overgebleven. Wilde dieren, vogels en vlemmuizen verdwaalden of nestelden soms in de buizen.

Af en toe werden de beerputten volledig schoongemaakt. Zo leveren een aantal putten van de *Aula Magna*, die nochtans in de 15de eeuw gebouwd werden, enkel voorwerpen uit de 17de en de 18de eeuw op, die zich na de laatste reiniging hebben opgehoopt.

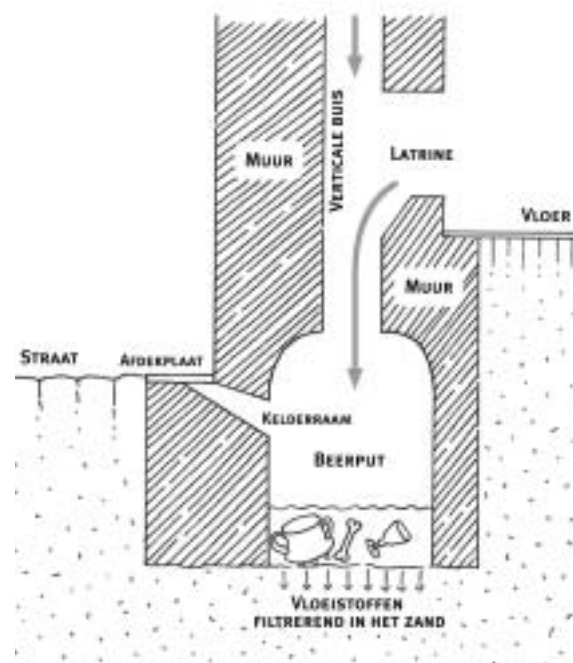
Archeologische context van de opgegraven voorwerpen

Waarom en hoe raakten ze verloren of werden ze weggegooid? In welke vorm en in welke omstandigheden bereiken ze ons?... Stuk voor stuk vragen die de archeoloog moet trachten te beantwoorden.

Tijdens de opgravingen van het vroegere paleis kwamen verschillende bedelingswijzen aan het licht die verband hielden met bijzondere gebeurtenissen.

Vóór de brand van 1731, toen het paleis bruiste van activiteit, werden voorwerpen uit het dagelijkse leven regelmatig weggegooid of raakten ze stuk of verloren op moeilijk toegankelijke plaatsen (beerputten, lemen vloer, holtes tussen de stenen van een vloer). Soms werden diverse scherven ook hergebruikt en begraven bij grondwerken, in aanvullingsgrond die diende voor het leggen van een vloer, het opvullen van een holte ...

Door **de brand** hoopten diverse voorwerpen zich op in de aslaag en onder het ingestorte metselwerk (spijkers, beslag van meubelen, bouwbeslag, fragmenten van stenen die door het vuur gespleten waren, leien, wapeningen, ...).

Doorsnede van een beerput
© Generis - Koninklijke Vereniging van Archeologie van Brussel

Baardmankruiken

De zogenaamde aarden “baardmankruiken” zijn versierd met een bebaard gelaat dat meestal op de hals is aangebracht. Ze dienden om huishoudelijke vloeistoffen zoals azijn, olie of wijn in te bewaren. Van deze kruiken bestaan veel verschillende modellen, die vanaf de 16de eeuw in heel Europa werden verspreid. De drie tentoongestelde voorbeelden zouden kunnen dateren van de 17de eeuw. Opmerkelijk zijn de met figuren versierde medaillons die aangebracht zijn op de buik. We zien ook bloemen in het haar en de baard van de kruik links.

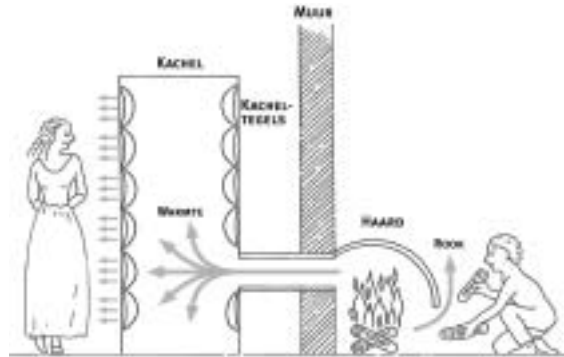
Stillevan, S.M. de Boelema, 1644
© Brussel, Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België

Kacheltegels

Het paleis werd gedeeltelijk verwarmd met gesloten kachels, bedekt met geglazuurde terracotta-tegels, “pochons” genoemd, die zorgden voor de gelijkmatige verdeling van de warmte. De oudste tekenen van het bestaan van tegelkachels in onze streken gaan terug tot de 12de eeuw. De tegels die in de site werden gevonden, waren gemaakt met behulp van een mal en versierd met motieven uit de vocabulaire van de Renaissance; ze dateren uit de 16de en 17de eeuw.

Wandtapijt met rijk binnenhuis,
begin 16de eeuw
© Kasteel van Laarne

De kachel: een “gesloten” haard
© Generis - Koninklijke Vereniging van Archeologie van Brussel

Vergeleken met een “open” haard had een kachel van aardewerk heel wat voordelen. Toch was het een luxeproduct dat alleen was weggelegd voor de hoge adel. Vanaf de 15de eeuw werden kachels versierd met de emblemen, blazoenen en leuzen van hun eigenaars. Vanaf de 16de eeuw waren mythologische thema’s (verwijzend naar de Grieks-Romeinse oudheid) en siermotieven van de Renaissance erg in trek. Vanuit technisch oogpunt is een kachel van de Middeleeuwen en de Moderne Tijden een hol en dicht volume met naast elkaar geplaatste warmteverdelers: de tegels. Om te vermijden dat de rook van de haard zich verspreidt, is de kachel verbonden met een oven in een belendend vertrek van de woning. De scheidingmuur fungeert daarbij als brandmuur. De warmte van de oven wordt versterkt en gebundeld door de holle reflectoren aan de achterkant van de tegels, en zo overgedragen naar de wanden van de kachel. Bovendien bleef de warmte, door het vuurvaste karakter van de keramiek, na het doven van de haard nog lang hangen.

Majolica

De keramiek die “majolica” wordt genoemd, is een rijkelijk versierde geglazuurde faïence die afkomstig is van het Iberisch schiereiland. In onze streken vestigden de eerste werkplaatsen zich in Antwerpen aan het begin van de 16de eeuw. De majolica’s met complexe siermotieven en schitterende kleuren die op de site werden ontdekt, zijn van een grote technische kwaliteit.

Christus bij Martha en Maria, P. Aertsen, 1553
© Wien, Kunsthistorisches Museum

Wandtapijt van het verhaal van Jacobus:
Het vertrek van Jacobus, 1528-1534, Brussels atelier
© Brussel, Koninklijke musea voor Kunst en Geschiedenis

Aarden kruiken

De drinkkruiken zijn van gres van Raeren. Ze hebben een rechte hals, een oor en een onderkant die afgeknepen of in concentrische ringen gedraaid is. Ze bevatten de drank (wijn of bier) voor de tafelgasten. De tentoongestelde voorbeelden dateren uit de 16de en 17de eeuw.

Boerenbruiloft met de aartshertogen,
begin van de 17de eeuw, J. Brueghel
© Madrid, Museo Nacional del Prado

Glazen

Glas “op Venetiaanse wijze” is een lokale productie die is geïnspireerd op de Venetiaanse technieken en versieringen. Dit doorschijnende en kleurloze glas wordt verkregen door de toevoeging van soda en gezuiverde potas. De eerste oven voor deze luxeproductie werd rond 1500 in de buurt van Binche geïnstalleerd. In de eerste helft van de 16de eeuw exploiteerde de familie Colinet de ovens van Beauwelz. Zij maakte van deze Henegouwse stad het voornaamste productiecentrum van glas “op Venetiaanse wijze”, vóór Luik en Antwerpen. In Brussel kreeg Antonio Miotti, verwant met de beroemde glasblazer van Murano, in 1623 voor het eerst de toelating om dit type glas te bewerken.

Stilleven met vruchten en glas, 1655, J.J. van de Velde
© Brussel, Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België

Gewone glazen

In de vroegere Nederlanden werd het zogenaamde gewoon glas vanaf de 15de eeuw beïnvloed door de Duitse glasproductie. Het is doorschijnend groen van kleur en wordt verkregen door het gebruik van zand en potas uit planten. In de 17de eeuw vervaardigde de familie Bonhomme, afkomstig uit Luik, gewoon glas in haar werkplaatsen in Antwerpen, Brussel en de Maasvallei. In Brussel kreeg Jean Savonetti in 1648 de toelating om dit type glas te vervaardigen.

De tinnen pot, 17de eeuw, J.G. Claeu
© Brussel, Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België

Standbeeld van steen van Avesnes uit de 15de eeuw

In 1998 deden de archeologen een onverwachte ontdekking in de aanaarding van de *Aula Magna*: een groot apostelbeeld van zachte steen van Avesnes lag in de ruimte van de vroegere keukens. De apostel houdt een boek vast, maar de armen en het hoofd zijn verdwenen. De gedrapeerde mantel heeft wijde en diepe plooien. De buitenkant was bedekt met verschillende kleuren, waarvan nog enkele sporen zijn overgebleven. Deze zeldzame getuige van de Brabantse beeldhouwkunst is evenwel niet uniek; in het archeologisch museum van Nijvel worden beelden met vergelijkbare afmetingen en van vergelijkbare kwaliteit bewaard.

Beeld van een apostel, 15de eeuw
© C. Bastin & J. Evrard

De brand

In de nacht van 3 op 4 februari 1731 brak er brand uit in de appartementen van aartshertogin Maria-Elisabeth, landvoogdes van de Nederlanden. Het paleis wordt georganiseerd om de branden te bestrijden. De burgermilities, die onder andere belast waren met de brandpreventie, kwamen toegesnel om het vuur te blussen, maar in de verwarring werden zij door de militairen verjaagd. Het vuur verspreidde zich snel en door het vriesweer werd de waterbevoorrading bemoeilijkt. In één nacht werd het paleis bijna volledig verwoest.

Brand van het paleis in 1679, 17de eeuw, G. Van Auwerkerken
© Museum van de Stad Brussel - Broodhuis

Het paleis van de Coudenberg was al meermaals ten prooi gevallen aan de vlammen. Jammer genoeg faalden in 1731 de voorzieningen die speciaal waren ingevoerd om drama's te vermijden. Het protocol dat gold voor de appartementen van de landvoogdes, vertraagde de ingrepen die nodig waren om het paleis te redden. De verliezen als gevolg van het vuur waren aanzienlijk, niet alleen voor het gebouw en een aantal bewoners die er het leven lieten, maar ook voor de bijzonder rijke en verzorgde sierkunsten, en ten slotte ook voor de archieven van de centrale instellingen, vooral die van de Raad van financiën, die bijna helemaal werden verwoest.

De ruïnes

De brand spaarde echter de kapel en liet de muren van de *Aula Magna* intact. De ruïnes van het Paleis, die de bijnaam "het Verbrande Hof" kregen, bleven gedurende meer dan veertig jaar in die staat.

Plan van Brussel (detail), 1640, M. De Tailly
© Museum van de Stad Brussel - Broodhuis

Detail van een plan van Brussel, rond 1750, anoniem
© Archieven van de Stad Brussel

Op het plan waarop we het verwoeste paleis zien, staat de kapel links van de Aula Magna nog steeds overeind. De wacht is voorgesteld, klaar om het binnenplein van het paleis te betreden via het Baliënplein.

Het Koningsplein en het park van Brussel

Geen enkel project voor de wederopbouw van het paleis werd voltooid. Het Hof werd elders gevestigd en de architectuur van het vroegere paleis beantwoordde niet meer aan de smaak van die tijd. In 1774 besliste de regering om de overblijfselen van het paleis met de grond gelijk te maken en te effenen, teneinde een plein in neoklassieke stijl aan te leggen en het park opnieuw te ontwerpen.

De ruïnes van het paleis aan de kant van het Baliënplein, 18de eeuw, F. Lorent
© Museum van de Stad Brussel - Broodhuis

Na de brand was de Aula Magna (links) een ruïne. Een deel van de afsluiting van het Baliënplein was vernield. De vorm van de balustrade zal model staan voor de balustrade die het plein van de Kleine Zavel in Brussel omgeeft.

Het Koningsplein, 18de eeuw, F. Lorent
© Museum van de Stad Brussel - Broodhuis

Voor de aanleg van het nieuwe plein werden diverse architectuurprojecten ingediend. De keuze viel uiteindelijk op de projecten van de Parijse architect Barré. Ze werden evenwel vereenvoudigd en uitgevoerd door een andere architect van Franse origine, Barnabé Guimard. De kosten van de aanleg van het plein werden gedragen door de Stad. De hotels rond het plein, in neoklassieke stijl, werden grotendeels gefinancierd door de abdijen van Brabant. Om de bouw van haar nieuwe kerk te financieren, moest de abdij van de Coudenberg een triptiek van Rubens verkopen, die vandaag in Wenen wordt bewaard. Het standbeeld van Godfried van Bouillon, dat op het Koningsplein staat, dateert uit de 19de eeuw en vervangt dat van landvoogd Karel van Lotharingen, dat door de Franse revolutionairen tot geldstukken werd gesmolten. Een nieuw standbeeld dat in de 19de eeuw gestalte kreeg en dat dicht bij de protestantse kapel (Museumplein) werd geplaatst, herinnert aan deze prins, die in de 18de eeuw door de Staten-Generaal van Brabant als "grootmoedig en geliefd" werd bestempeld.

De architecturale overblijfselen van het paleis

De ophoging van de *Aula Magna* bracht een groot aantal architecturale overblijfselen aan het licht, meestal van Brabantse kalksteen. De afdrucken en de talrijke sporen van werktuigen die nog zichtbaar zijn, getuigen van het werk van de steenhouwers. Met behulp van deze overblijfselen en de oude verzameling prenten zullen bepaalde delen van het paleis nauwkeuriger kunnen worden gerestaureerd.

Aanzicht van de ruïnes van het paleis vanaf het Baliënplein, 18de eeuw, F. De Rons
© Museum van de Stad Brussel - Broodhuis.

Na de brand van het paleis viel het leven aan het Baliënplein niet stil. De deuren van de klokkentoren langs waar men het binnenplein van het paleis van de Coudenberg betrad, zijn gesloten. Rechts van deze toren, naar het wachthuis toe, zien we de ingang van het Borgendael. Dit 'dal' bestaat nog steeds gedeeltelijk, tussen het nieuwe koninklijk paleis en de nieuwe Sint-Jakobskerk. In deze ruimte vond men tot in de 18e eeuw een aantal herbergen en huizen van ambachtslieden, alsook een armenschool. De Sint-Jakobskerk was een provoost die in de 18de eeuw werd verbouwd tot abdij. Ze werd bij de heraanleg van de wijk afgebroken en met een andere ligging heropgebouwd.

Voor meer informatie...

C. Billen en J.-M. Duvosquel, **Brussel**, Antwerpen, Mercatorfonds, 2000 (coll. De geest van de Europese steden).

A. Smolar-Meynart, A. Vanrie en M. Soenen, **Het paleis van Brussel. Acht eeuwen kunst en geschiedenis**. Brussel, Gemeentekrediet van België, 1991.

A. Smolar-Meynart en A. Vanrie, **Le quartier Royal**, Brussel, CFC-Éditions, 1998.

Zie ook:

De artikels gepubliceerd in **Annales de la Société royale d'Archéologie de Bruxelles** (T63-1995, T65-2002).

De artikels gepubliceerd in **Monumenten en Landschappen** (T7/4, 1998; T19/1, 2000).

Het didactische parcours en de bezoekersgids kwamen tot stand met de steun van:

Willem Draps,

Staatssecretaris bij het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, belast met Monumenten en Landschappen

Henri Simons,

Eerste schepen van de Stad Brussel, belast met Cultuur, Stedenbouw en Bescherming van het patrimonium

Leiding van het project

Paleis van Keizer Karel vzw - Nathalie Danis

Wetenschappelijke uitvoering

Pierre Anagnostopoulos, Nathalie Danis, Stéphane Demeter, Michel Fourny, Frédérique Honoré, Jean Houssiau, Anne Vandenbulcke, André Vanrie

Redactie van de teksten

Pierre Anagnostopoulos, Michel Fourny, Jean Houssiau, André Vanrie

Vertaling

Belga Translations - Koen Van Overvelt

Communicatie en Coördinatie

Nathalie Danis, Frédérique Honoré

Grafische vormgeving bezoekersgids/archeologische site

www.generis.be

© Museum van de Sint-Bruis - Brussel

**Voormalig paleis van Brussel
Archeologische site van de Coudenberg**

Kunstberg
Paleizenplein, 7
B - 1000 Brussel

Tel.: +32 (0)2 545 08 00
Fax: +32 (0)2 502 46 23
info@coudenberg.com
www.coudenberg.com

0/2004.10.0571 - V.U. - Miera van Roy - Paleizenplein, 7 - 1000 Brussel